Research Article

วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ
TLA Research Journal
Vol. 16(2): 14-27, 2023

การพัฒนาหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

จุฑารัตน์ นกแก้ว[1] พรรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี[2] และปริญญ์ ขวัญเรียง[3]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและประเมินผลการใช้หลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลเป็นชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท หมู่ที่ 1-9 จำนวน 9,919 คน เลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 60 คน จำแนกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เป็นผู้เรียนจำนวน 45 คน กลุ่มที่ 2 เป็นผู้สอนและคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 12 คน และกลุ่มที่ 3 เป็นนักวิจัยชุมชนและคณะนักวิจัย จำนวน 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ความต้องการพัฒนาหลักสูตรชุมชน แบบบันทึกความต้องการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดห้วยกรด ร่างหลักสูตรชุมชนและแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เรียนต่อหลักสูตรชุมชน ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรที่พัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่จัดทำขึ้นใหม่สำหรับชุมชนตำบลห้วยกรด เป็นหลักสูตรระยะสั้น ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด 9 องค์ความรู้ ใช้เวลาเรียนรวม 48 ชั่วโมง แต่ละองค์ความรู้ใช้เวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 3 ชั่วโมง ผู้เรียนเลือกเรียนเฉพาะองค์ความรู้ที่ต้องการได้ มีผู้สอนจำนวน 7 คน เป็นครูภูมิปัญญา ผู้ประกอบอาชีพตาลโตนด ผู้ชำนาญการทำอาหารคาว อาหารหวานจากตาลโตนด ผลการทดลองใช้หลักสูตรชุมชน มีผู้เรียนจำนวน 27 คน ส่วนใหญ่ เลือกเรียนองค์ความรู้ภูมิปัญญา 1 องค์ความรู้ จำนวน 24 คน องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่ผู้เรียนเลือกเรียนรู้มากที่สุด จำนวน 7 คนคือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำอาหารคาวจากตาลโตนด (การทำต้มปลาร้าหัวตาล) ผู้เรียนมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรใน 6 ด้าน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหา ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ ด้านการวัดประเมินผลและด้านคุณค่าและการนำไปใช้ประโยชน์ ผลผลิตงานวิจัยเป็นเอกสารหลักสูตรชุมชนและสื่อวัสดุอุปกรณ์สำหรับฝึกปฏิบัติ ซึ่งนำไปใช้เป็นเครื่องมือเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดสำหรับชุมชนตำบลห้วยกรดและชุมชนอื่นที่สนใจพัฒนาอาชีพตาลโตนด

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น; ตาลโตนด; หลักสูตรท้องถิ่น; ตาลโตนดห้วยกรด

[1]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาสังคมศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม อีเมล: jutharat.n@chandra.ac.th

[2]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาชีพครู, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม อีเมล: jae3442@gmail.com

[3]อาจารย์ ดร., สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยทักษิณ อีเมล: jring1971@gmail.com

* Corresponding author: jring1971@gmail.com

TLA Research Journal: eISSN: 2730-4094

Received: August 19, 2023; Revised: November 10, 2023; Accepted: December 1, 2023

Developing a Curriculum in Local Wisdom on Palmyra Palm in Huai Krot Subdistrict Community, Sankhaburi District, Chainat Province

Jutharat Nokkaew[1] Pannarai Subsandee[2] and Prin Khwanriang[3]

Abstract

The article aims to develop and evaluate the use of curriculum in local wisdom on Palmyra Palm in Huai Krot Sub-district Community, Sankhaburi District, Chainat Province. The participatory action research (PAR) method is employed in which 60 informants were purposively selected from Huai Krot sub-district communities No. 1-9, based on a 9,919 population in total. Sixty key informants were divided into 3 groups: 45 students, 12 teachers and curriculum development committees, and 3 community researchers and researchers. Research tools utilized consisted of (1) an interview form for the need for community curriculum development, (2) a note form for the need for learning local wisdom on Palmyra palm, (3) a Huai Krot community curriculum draft, and (4) a survey form for learners' opinion on a community curriculum. The findings show that the developing curriculum is a new local curriculum as a short course for the Huay Krot sub-district community. It is about local wisdom on Palmyra palm, consisting of 9 bodies of knowledge, with 48-hours curriculum. Each body of knowledge takes no less than 3 hours, and students can choose to attend the body of knowledge they want. The teachers are divided into 7 groups: wisdom teachers, Palmyra palm professionals, specialists of savory food and desserts made from Palmyra palm. In a trial of a community curriculum with 27 villagers, 24 of which attend one body of knowledge and wisdom. Seven people, the highest numbers, attend cooking classes on savory dishes of Palmyra palm (Tom Pla Ra Hua Tan). The students' opinions on the curriculum could be presented in 6 aspects: (1) curriculum, (2) content, (3) teaching and learning activities, (4) environment and learning resources, (5) measurement and evaluation, and (6) its value and utilization. The overall score was at a very good level. Research outputs are community curriculum, documents and materials for practice for organizing local wisdom learning activities on Palmyra palm in the Huai Krot sub-district and other communities interested in developing Palmyra palm-related careers.

Keywords: Local Wisdom; Palmyra Palm; Local Curriculum; Huai Krot's Palmyra Palm

[1]Asst. Prof. Dr., Department of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok 10900, Thailand. E-mail: jutharat.n@chandra.ac.th
[2]Asst. Prof. Dr., Graduate Diploma Program in Teaching Profession, Faculty of Education, Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok 10900, Thailand. E-mail: jae3442@gmail.com
[3]Dr., Department of Library and Information Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla 90000, Thailand. E-mail: jring1971@gmail.com
* Corresponding author: jring1971@gmail.com

TLA Research Journal: eISSN: 2730-4094

Received: August 19, 2023; Revised: November 10, 2023; Accepted: December 1, 2023

บทนำ

ภูมิปัญญา (Wisdom) เป็นผลผลิตทางปัญญาของบุคคลที่เกิดจากการสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย การลองผิดลองถูก ครูพักลักจำ การบอกเล่า การเลียนแบบ การลงมือปฏิบัติจริง จนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ มีการสืบทอดถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตตามปัจจัยสี่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น มีการผสมผสานองค์ความรู้จากภายนอกชุมชนและเลือกสรรให้เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่นในแต่ละยุคสมัย โดยที่ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) เป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ มีลักษณะเป็นความรู้องค์รวมที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน คนกับโลก สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ มีทั้งความเป็นศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินชีวิต โดยส่วนที่เป็นศาสตร์นั้นเป็นภูมิปัญญาที่แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านพฤติกรรมการทำงาน การหาวิธีการ เทคนิคและกระบวนการในการประกอบอาชีพ สำหรับส่วนที่เป็นศิลป์นั้นเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนโลกทัศน์ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมักปรากฏคำอันเป็นชื่อเรียกอื่นที่หลากหลายอยู่หลายคำ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน สารสนเทศท้องถิ่น สารสนเทศชุมชน ความรู้ท้องถิ่น ข้อมูลท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาไทย เป็นต้น

ชุมชนตำบลห้วยกรดเป็นชุมชนที่มีการประกอบอาชีพตาลโตนดมาตั้งแต่อดีต สืบทอดสู่รุ่นต่อรุ่นจนเกิดเป็นความชำนาญกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชุมชน เสริมจากอาชีพการทำนา อย่างไรก็ตาม อาชีพตาลโตนดมีจำนวนลดน้อยลงตามลำดับ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา อันเนื่องมาจากการจัดรูปที่ดินเพื่อทำการเกษตรเชิงเดี่ยว การโค่นตาลโตนดเพื่อทำนา การสร้างถนนและคลองชลประทาน การเปลี่ยนแปลงของสังคมในชนบทหลังตัดถนน การย้ายถิ่นเพื่อขายแรงงานในเมือง ทัศนคติเชิงลบต่ออาชีพตาลโตนดของคนรุ่นหลังที่มองว่า “อาชีพทำตาล ปีนตาล ขึ้นตาลเป็นอาชีพที่เสี่ยง เป็นอาชีพของคนจนคนไม่มีจะกินที่จำเป็นต้องทำ” (Juijang, 2022) ยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านหลักสูตรท้องถิ่นในระบบโรงเรียนนั้นไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงของคนรุ่นหลัง ก่อให้เกิดการละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น ยิ่งทำให้ภูมิปัญญาตาลโตนดขาดการสืบต่อจากคนรุ่นหลังอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะภูมิปัญญาการเก็บน้ำหวานจากช่อดอกตาลโตนด เพื่อนำไปแปรรูปเป็นน้ำตาลโตนดที่ต้องเป็นคนขึ้นตาลโตนดที่มีความเชี่ยวชาญและมีเทคนิคเฉพาะ พบว่ามีจำนวนเหลือเพียง 16 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้มีอายุมากและมีปัญหาสุขภาพ (Chai Nat Provincial Agricultural Extension Office, 2021) อีกทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดเป็นองค์ความรู้ของคนในชุมชนห้วยกรดที่มีลักษณะอันเป็นอัตลักษณ์ ซ่อนเร้นอยู่ในตัวคนของผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญาหรือที่เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญาที่ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ผู้รู้จะถ่ายทอดภูมิปัญญาตาลโตนดผ่านการบอกเล่า สาธิตให้กับผู้ที่สนใจเรียนรู้ผ่านศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด

ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนห้วยกรด เป็นหนึ่งในห้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดชัยนาทที่ต้องเร่งแก้ไขในระดับเร่งด่วนก่อนสูญหาย (Chuenka & Supun, 2019) จากการทบทวนวรรณกรรมด้านการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลากหลายวิธี โดยเฉพาะวิธีการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวิธีการหนึ่งที่สร้างมูลค่าเพิ่มจากฐานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ตาลโตนดจากคนรุ่นก่อนหน้าไปสู่คนรุ่นหลังหรือเยาวชนในชุมชนได้ คณะวิจัยโดยเฉพาะชุมชนต่างมองเห็นพ้องต้องกันว่า หลักสูตรชุมชนเป็นหลักสูตรระยะสั้นที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาตาลโตนดได้อย่างเป็นระบบและเป็นไปตามความต้องการของชุมชนที่ต้องการให้มี "โรงเรียนสอนตาล" ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวมุ่งเน้นในประเด็นสำคัญ 3 ประการ คือ 1) เนื้อหาหลักสูตร เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่เสี่ยงต่อการสูญหาย ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงจากวิทยากรท้องถิ่นที่เป็นผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญา 2) กระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกขั้นตอน ทำให้การเรียนรู้มีความหมายและได้ประโยชน์อย่างแท้จริงตรงตามความต้องการของผู้เรียน และ 3) การเรียนรู้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นจากภูมิปัญญาตาลโตนด ซึ่งผลผลิตอย่างเป็นรูปธรรม คือ เอกสารหลักสูตรชุมชนที่เป็นสื่อเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทำให้คนในชุมชนเกิดทัศนคติที่ดี มีจิตสำนึกรักท้องถิ่น สร้างงานสร้างอาชีพใหม่ให้กับคนรุ่นหลัง เสริมสร้างรายได้ รวมทั้งเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพตาลโตนดด้วย ดังนั้นการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรชุมชนเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท” เป็นวิธีการที่เหมาะสมกับชุมชนในการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่เป็นผลผลิตจากผลงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดเพื่อการจัดการตนเองของชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท” (Nokkaew & Jirakajornjaritkul, 2021) ในผลงานดังกล่าว ได้มีการประมวลองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดจากผู้ทรงภูมิปัญญาด้านตาลโตนดในแต่ละด้านที่ผ่านกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรกลายเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ที่สามารถนำไปใช้เป็นเนื้อหาในการพัฒนาหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อติดอาวุธทางปัญญาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดให้กับคนในชุมชนตำบลห้วยกรด อันจะส่งผลก่อให้เกิด ทักษะและเจตคติที่ดีเพื่อสืบทอด อนุรักษ์และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด ในการสร้างงานสร้างอาชีพตาลโตนดอย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรชุมชนและเพื่อประเมินผลการใช้หลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิด

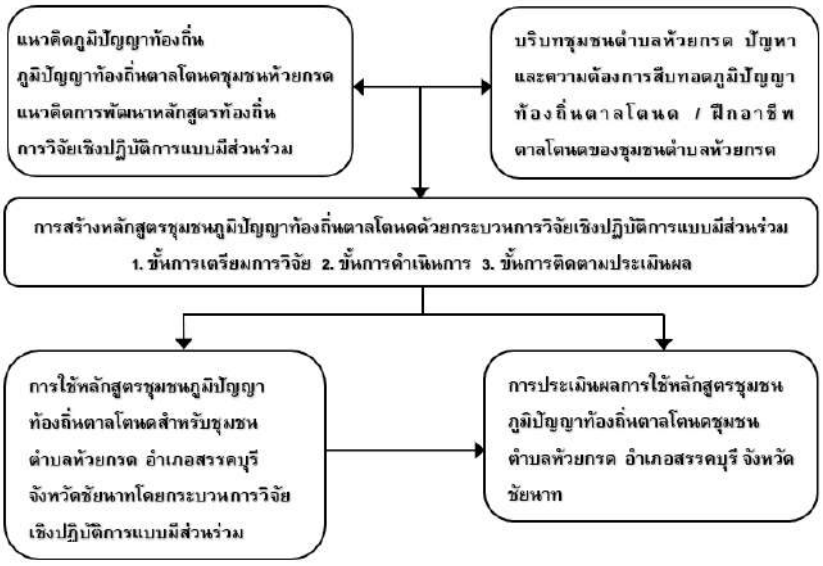
ภูมิปัญญา (Wisdom) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้ว่า หมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ สำหรับ Nokkaew (2021) ได้นำความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ไว้มาสรุปและวิเคราะห์ พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีประเด็นสำคัญ 4 ประเด็น คือ 1) องค์ความรู้ เป็นพื้นความรู้ ความฉลาด ไหวพริบ ความสามารถ ทักษะ ความเชื่อ ค่านิยม แนวคิด การดำเนินชีวิต 2) สั่งสมเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงเป็นระยะเวลานาน 3) สืบทอด ถ่ายทอดต่อๆ กันจากรุ่นสู่รุ่น และ 4) เชื่อมโยงทุกสาขาอย่างสัมพันธ์กัน และสรุปว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผลจากการใช้สติปัญญาของคนในท้องถิ่นที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ มีการสะสม สืบทอด และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่โดยมีการปรับเปลี่ยนเลือกสรรให้เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่นในแต่ละยุค” ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดเป็นการตกผลึกขององค์ความรู้ตาลโตนดที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ การสั่งสมประสบการณ์ความเชี่ยวชาญ มีการปรับแต่งการใช้ประโยชน์ การแก้ปัญหา พัฒนาให้เข้ากับบริบทและสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีการเรียนรู้การถ่ายทอดและสืบทอดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ สังคมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดมีความเหมือนหรือแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนรู้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (Office of the National Education Commission, 1999) ได้ให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคลากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา ดังปรากฏในมาตราที่ 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคลหรือผู้มีส่วนได้เสียที่จะส่งเสริมการนำประสบการณ์ ความรู้และความชำนาญจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลมาใช้ประยุกต์ในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มาตรา 57 ให้หน่วยงานการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคลากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา การให้ความสำคัญกับชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนทั้งการเรียนรู้ในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย การเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านแหล่งเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติรอบตัว บ้านของครูภูมิปัญญาและศูนย์เรียนรู้ที่มีชื่อเรียกต่างกันตามหน่วยงานที่ดูแล เช่น ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทย ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นต้น โดยเฉพาะชุมชนห้วยกรดนั้นมีการจัดตั้งศูนย์ในลักษณะนี้ในชื่อ “ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด” ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรเป็นแผน ประกอบด้วย จุดหมาย การประมวลสาระเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนต่างๆ ที่กำหนดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนตามความมุ่งหมายที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน วิธีการพัฒนาหลักสูตรทั่วไปและหลักสูตรท้องถิ่นมีทั้งการปรับปรุงหลักสูตรเดิมและการกำหนดหลักสูตรใหม่ มีเนื้อหาเฉพาะที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นเพื่อใช้ในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ (Chuaratanaphong, 1996; Thatthong, 2017; Promata & Khamawattana, 2016) กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การจัดทำเอกสารหลักสูตรฉบับร่าง การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรฉบับร่าง การนำไปใช้และการประเมินติดตามผล และการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นฉบับจริง

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการที่มีความเหมาะสม กล่าวคือ ชุมชนและนักวิจัยหรือนักวิชาการจากภายนอกชุมชนร่วมกันพัฒนาหลักสูตร นักวิจัยและชุมชนมีบทบาทเท่ากัน เน้นชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายทุกขั้นตอนของการวิจัย นับตั้งแต่วิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชนแล้วร่วมกันระบุปัญหา ความต้องการของชุมชน การดำเนินการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ หาแนวทางแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติจริง พัฒนาและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชุมชนอย่างยั่งยืน

การศึกษาครั้งนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดในรูปแบบหลักสูตรท้องถิ่นระยะสั้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนเพื่อประกอบอาชีพตาลโตนดหรือเป็นอาชีพเสริมรายได้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนห้วยกรด แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research--PAR) มุ่งเน้นผลผลิตเป็นเอกสารหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดสำหรับชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เพื่อให้ชุมชนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและประกอบอาชีพตาลโตนด

1. พื้นที่ในการศึกษา เป็นชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท หมู่ที่ 1-9 จำนวน 9,919 คน จาก 2,991 ครัวเรือน (ข้อมูล ณ วันที่ 4 มกราคม 2565) เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงด้วยการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก คือ 1) เป็นกลุ่มคนที่มีศักยภาพในพื้นที่ ประกอบด้วย บุคคลหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนหน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรชุมชน 2) เป็นกลุ่มคนที่สามารถเป็นตัวแทนในคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรชุมชนได้ 3) เป็นกลุ่มคนที่สามารถทำหน้าที่เป็นวิทยากรชุมชนถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดห้วยกรดในด้านต่างๆ ได้ และ 4) เป็นกลุ่มคนที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจนครบในองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่ตนสนใจและเลือกเรียน

2. ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา จากเกณฑ์ในเรื่องการกำหนดพื้นที่ในการศึกษา จำแนกผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา ออกเป็น 3 กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น 60 คน ประกอบด้วย

2.1 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 เป็นผู้เรียนกลุ่มเป้าหมาย คัดเลือกจากชุมชนห้วยกรด หมู่ที่ 1-9 ที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้หรือเพิ่มพูนทักษะการประกอบอาชีพตาลโตนดและสามารถแบ่งเวลาเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้ จำนวนทั้งสิ้น 45 คน ประกอบด้วย คน 3 วัย คือ วัยเยาวชน จำนวน 9 คน วัยทำงาน จำนวน 29 คน และวัยผู้สูงอายุ จำนวน 7 คน

2.2 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 2 เป็นผู้สอนและคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรชุมชน คัดเลือกจากกลุ่มคนที่มีศักยภาพในพื้นที่ ซึ่งเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ มีลักษณะความเป็นผู้นำ เป็นคนเก่ง มีความเชี่ยวชาญ มีจิตอาสาช่วยงานพัฒนาชุมชน สามารถเป็นตัวแทนในคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรชุมชนและสามารถทำหน้าที่เป็นวิทยากรชุมชนที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดห้วยกรดในด้านต่างๆ ได้ จำนวนทั้งสิ้น 12 คน ประกอบด้วย บุคคลหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนหน่วยงานท้องถิ่น จำนวน 4 คน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 6 คน และตัวแทนองค์กรชุมชน จำนวน 2 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 3 เป็นนักพัฒนาหรือนักวิจัยชุมชน จำนวน 3 คน ประกอบด้วย หัวหน้าโครงการ ผู้ร่วมวิจัยและผู้ช่วยวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา จำแนกตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 ขั้นการเตรียมการ เป็นขั้นวางแผนพัฒนาหลักสูตรชุมชน ก่อนนำไปทดลองใช้ในขั้นดำเนินการ เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

3.1.1 การประชุมและการสนทนาเพื่อพัฒนาหลักสูตรชุมชน เป็นการรวบรวมข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ในประเด็นความต้องการพัฒนาหลักสูตร

ชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดไปใช้ประโยชน์และความต้องการเรียนรู้ภูมิปัญ ญาท้องถิ่นตาลโตนด

3.1.2 แบบสัมภาษณ์ความต้องการพัฒนาหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดสำหรับชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท สำหรับใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีศักยภาพในพื้นที่ รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 3 เพื่อให้ได้ข้อมูลความต้องการเบื้องต้นของชุมชนสำหรับใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรชุมชน แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนแรกเป็นข้อมูลทั่วไป ตอนที่สองเป็นข้อคำถามเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรของชุมชนห้วยกรด จำนวน 12 ข้อ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม เพื่อให้ได้คำตอบที่เป็นข้อมูลที่สำคัญอย่างชัดเจน

3.1.3 แบบบันทึกข้อมูลความต้องการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดห้วยกรด ใช้บันทึกข้อมูลความต้องการและความสนใจของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 ที่เป็นผู้เรียนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลความต้องการเบื้องต้นสำหรับใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการกำหนดหลักสูตรชุมชน ประกอบด้วยข้อคำถาม ชื่อ ที่อยู่ อาชีพและความต้องการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด เหตุผลที่ต้องการเรียนรู้หรือฝึกอบรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่ต้องการเรียนรู้ วัน เวลาและสถานที่ที่สะดวกในการเรียน

3.1.4 แบบประเมินความสอดคล้ององค์ประกอบโครงสร้างหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ใช้ประเมินความสอดคล้ององค์ประกอบโครงสร้างหลักสูตรชุมชน ประกอบด้วย สาระ 3 กลุ่มเนื้อหาคือ

3.1.4.1 สาระกลุ่มหลักการของหลักสูตรชุมชน ประกอบด้วย เนื้อหาความเป็นมาของการพัฒนาหลักสูตรชุมชน ความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรชุมชน และความสำคัญของการสร้างส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรชุมชน

3.1.4.2 สาระกลุ่มโครงสร้างของหลักสูตรชุมชน ประกอบด้วย หลักการของหลักสูตรชุมชน จุดหมายของหลักสูตรชุมชน กลุ่มเป้าหมายฝึกอบรมหลักสูตรชุมชน ระยะเวลาการฝึกอบรมหลักสูตร สถานที่ฝึกอบรม การใช้ประโยชน์จากกิจกรรมสร้างอาชีพตาลโตนด จุดประสงค์หลักสูตรชุมชน มาตรฐานการเรียนรู้หลักสูตรชุมชน คำอธิบายสาระสำคัญ โครงสร้างเนื้อหาขององค์ความรู้หลักสูตรชุมชน การจัดกระบวนการเรียนรู้ สื่อเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนและการจบหลักสูตรของผู้เรียน

3.1.4.3 สาระกลุ่มโครงสร้างเนื้อหา องค์ความรู้หลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย องค์ความรู้ภูมิปัญญาต้นตาลโตนดและอุปกรณ์เครื่องใช้ตาลโตนด ภูมิปัญญาการเพาะปลูกตาลโตนด ภูมิปัญญาการขึ้นตาลโตนด ภูมิปัญญาการเก็บน้ำหวานจากช่อดอกตาลโตนด ภูมิปัญญาการแปรรูปน้ำหวานจากตาลโตนด ภูมิปัญญาการทำอาหารหวานจากผลตาลโตนด ภูมิปัญญาการทำอาหารคาวจากผลตาลโตนด ภูมิปัญญาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นตาลโตนด และภูมิปัญญาการจัดการธุรกิจชุมชน ใบขั้นตอนการปฏิบัติงาน (Operation sheet) ใบสั่งงาน (Job sheet) และใบประเมินผลการปฏิบัติงาน (Evaluation sheet)

3.2 ขั้นการดำเนินการ เป็นขั้นทดลองใช้หลักสูตรชุมชน เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย ใบประเมินผลการปฏิบัติงานสำหรับการฝึกอบรมตามหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด และสำหรับครูผู้สอนในการประเมินผู้เรียนจากการฝึกอบรมตามหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแต่ละองค์ความรู้

3.3 ขั้นการติดตามประเมินผล เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เรียนต่อหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท และการสรุปเพื่อถอดบทเรียนหลังการเรียนรู้ตามหลักสูตรชุมชน

4. การสร้างและหาประสิทธิภาพของเครื่องมือวิจัย เป็นการนำเครื่องมือวิจัยเพื่อตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร จำนวน 5 คน พิจารณาความสอดคล้องรายข้อ หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.60-1.00 ทุกข้อ แสดงว่าเครื่องมือวิจัยมีความถูกต้อง มีความเหมาะสมทางภาษาและมีข้อคำถามสอดคล้องกับประเด็นที่จะศึกษาและสามารถวัดได้ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการศึกษา

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีการตรวจความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตรชุมชนฉบับร่าง ผ่านผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 5 คน ตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตร ตรวจความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า ด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล ด้านข้อมูลและด้านผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลทั่วไปของผู้เรียน โดยการแจกแจงความถี่ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นต่อหลักสูตรโดยการแจกแจงความถี่และค่าเฉลี่ย นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง (Srisa-ard, 2011) ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหานำเสนอในรูปแบบข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นผลการศึกษาที่ได้จากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ขั้นการเตรียมการวิจัยและขั้นการวางแผน รายละเอียดดังนี้

ผลการศึกษาบริบทชุมชน วิเคราะห์ปัญหาความต้องการ ความคาดหวังของชุมชนด้วยวิธีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความต้องการให้มีการสอนการประกอบอาชีพตาลโตนดด้วยเหตุผลหลักคือ ขาดแคลนผู้ประกอบอาชีพตาลโตนดด้วยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ลักษณะของหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดเป็นหลักสูตรที่ให้คนในชุมชนเรียนรู้แบบสอนกันเองโดยผู้รู้ผู้ชำนาญด้านตาลโตนด กิจกรรมการเรียนมีความยืดหยุ่นไปตามความสนใจและวันเวลาว่างของผู้เรียน กลุ่มเป้าหมายที่มาเรียนเป็นคน วัยเยาวชน วัยหนุ่มสาวและผู้สูงอายุที่ต้องการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์เพื่อสร้างรายได้ คนว่างงานหรือคนวัยทำงานที่สนใจประกอบอาชีพตาลโตนดเป็นอาชีพเสริมรายได้ ด้านเนื้อหาสาระของภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่จะเรียนรู้ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้รู้ใช้ประกอบอาชีพ ลักษณะการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ให้เลือกเรียนตามองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่ตนเองสนใจเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้สอนเป็นคนในชุมชนที่เป็นผู้รู้ด้านตาลโตนด ผู้สอนที่ประกอบอาชีพตาลโตนดหรือเคยประกอบอาชีพตาลโตนดมาก่อน คุณสมบัติของ

ผู้สอนนอกจากความรู้ความเชี่ยวชาญด้านตาลโตนดแล้วจะต้องเป็นบุคคลที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ไม่หวงวิชา มีความยุติธรรม สามารถสาธิตขั้นตอนปฏิบัติจริงและประเมินผลผู้เรียนได้ตามสภาพจริงด้วย

ผลการศึกษาการออกแบบร่างหลักสูตร คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรได้ร่วมจัดทำร่างหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด มีการเรียกสั้นๆ ว่า “โรงเรียนสอนตาล” เพื่อให้จำง่ายและสอดคล้องกับโรงเรียนส้มโอ โรงเรียนชาวนาของจังหวัดชัยนาท โครงสร้างหลักสูตร เป็นหลักสูตรระยะสั้นใช้เวลาเรียนรวม 48 ชั่วโมง ประกอบด้วย 9 องค์ความรู้ภูมิปัญญาคือ 1) องค์ความรู้ภูมิปัญญาต้นตาลโตนดและอุปกรณ์เครื่องใช้ตาลโตนด 2) องค์ความรู้ภูมิปัญญาการเพาะปลูกตาลโตนด 3) องค์ความรู้ภูมิปัญญาการขึ้นตาลโตนด 4) องค์ความรู้ภูมิปัญญาการเก็บน้ำหวานจากช่อดอกตาลโตนด 5) องค์ความรู้ภูมิปัญญาการแปรรูปน้ำหวานจากตาลโตนด 6) องค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำอาหารหวานจากผลตาลโตนด 7) องค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำอาหารคาวจากผลตาลโตนด 8) องค์ความรู้ภูมิปัญญาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นตาลโตนด และ 9) องค์ความรู้ภูมิปัญญาการจัดการธุรกิจชุมชน ขั้นตอนการเรียนรู้ ได้แก่ แผนการเรียนรู้ตามองค์ความรู้ ใบความรู้ ใบขั้นตอนการปฏิบัติงาน ใบสั่งงาน ใบประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยใช้เวลาเรียนแตกต่างกัน แต่ไม่ต่ำกว่า 3 ชั่วโมง ผู้สอน จำนวน 7 คน เป็นครูภูมิปัญญา จำนวน 2 คน ผู้ประกอบอาชีพตาลโตนด จำนวน 3 คน ผู้ชำนาญการอาหารคาวอาหารหวานจากตาลโตนด จำนวน 2 คน ทั้งนี้ผู้เรียนที่สำเร็จในหลักสูตรชุมชนจะได้รับเกียรติบัตรที่ระบุชื่อองค์ความรู้ที่เรียนรู้และฝึกอบรม

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 การประเมินผลการใช้หลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นผลการศึกษาที่ได้จากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ขั้นการดำเนินการ เป็นขั้นการทดลองใช้หลักสูตรชุมชน และขั้นการติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินผลการใช้หลักสูตรตามสภาพจริง ครอบคลุมการประเมินผลระหว่างการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ เป็นการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ ผ่านใบประเมินผลการปฏิบัติงานโดยวิทยากรผู้สอน การประเมินผลหลังการใช้หลักสูตรชุมชน เป็นการประเมินความคิดเห็นของผู้เรียนโดยผู้เรียนเป็นผู้ประเมินหลักสูตรโดยภาพรวม ดังนี้

ผลการศึกษาการทดลองใช้หลักสูตรหลักสูตรชุมชน มีผู้เรียน จำนวน 27 คน ส่วนใหญ่ จำนวน 24 คน เลือกเรียนองค์ความรู้ภูมิปัญญา จำนวน 1 องค์ความรู้ รองลงมา จำนวน 3 คน เลือกเรียนองค์ความรู้ภูมิปัญญา 2 องค์ความรู้ องค์ความรู้ภูมิปัญญาตาลโตนดที่ผู้เรียนเลือกเรียนรู้มากที่สุด จำนวน 7 คนคือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำอาหารคาวจากตาลโตนด (การทำต้มปลาร้าหัวตาล) รองลงมา จำนวน 5 คน เลือกเรียนองค์ความรู้ภูมิปัญญาการเพาะปลูกตาลโตนดและองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทำอาหารหวานจากผลตาลโตนด (การทำขนมตาล) จำนวน 4 คนเท่ากัน เลือกองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแปรรูปน้ำหวานจากช่อดอกตาลโตนด (การเคี่ยวตาล) และองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นตาลโตนด (การทำไม้คางตาลและการออกกำลังกายจากไม้คางตาล) น้อยที่สุด จำนวน 3 คนเท่ากัน เลือกเรียนองค์ความรู้ภูมิปัญญาการขึ้นต้นตาลโตนดและองค์ความรู้ภูมิปัญญาการเก็บน้ำหวานจากช่อดอกตาลโตนด

ผลการศึกษาการติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร ผลการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ ผ่านใบประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้สอนระหว่างจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ผู้เรียน จำนวน 27 คน มีผลการประเมินผ่าน ผลการประเมินความคิดเห็นของผู้เรียนหลัง

การใช้หลักสูตรผ่านแบบสอบถามความคิดเห็น พบว่า ผู้เรียนเป็นเพศหญิง จำนวน 14 คน และเพศชาย จำนวน 13 คน ผู้เรียนส่วนใหญ่อายุระหว่าง 41-59 ปี ซึ่งอยู่ในวัยทำงานมากที่สุด จำนวน 19 คน รองลงมา วัยเยาวชน จำนวน 5 คน และเป็นวัยสูงอายุ จำนวน 3 คน ผู้เรียนส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย จำนวน 10 คน รองลงมา การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 8 คน ระดับประถมศึกษาตอนปลาย จำนวน 5 คน และการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น จำนวน 4 คน ตามลำดับ

ผู้เรียนมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.55) ใน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหา ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ ด้านการวัดประเมินผล และด้านคุณค่าและการนำไปใช้ประโยชน์ เมื่อพิจารณารายด้านมีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด จำนวน 5 ด้าน เรียงตามลำดับ ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ (ค่าเฉลี่ย 4.75) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (ค่าเฉลี่ย 4.62) ด้านคุณค่าและการนำไปใช้ประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย 4.61) ด้านเนื้อหา (ค่าเฉลี่ย 4.56) ด้านหลักสูตร (ค่าเฉลี่ย 4.55) และมีค่าเฉลี่ยในระดับมาก จำนวน 1 ด้าน คือ ด้านการวัดประเมินผล (ค่าเฉลี่ย 4.24)

การอภิปรายผล

การพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดของชุมชนที่ผ่านกระบวนการจัดการความรู้ มาจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในรูปแบบหลักสูตรชุมชนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งกับการเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกระบบและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นหลักสูตรที่ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาในรูปแบบคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนภูมิปัญญา ครูภูมิปัญญา ผู้เรียน และทีมนักวิจัยชุมชนและนักวิจัยจากส่วนกลาง นับได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาที่มาจากความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตราที่ 28 (Office of the National Education Commission, 1999) ที่ระบุว่า การพัฒนาหลักสูตรต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมและมีการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความหวงแหนและใช้นำไปประกอบอาชีพได้ อีกทั้งชุมชนไม่ละทิ้งถิ่นฐาน เกิดความหวงแหนและรักทรัพยากร อนุรักษ์รักษาทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งในที่นี้เป็นตาลโตนดและภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด สิ่งนี้สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ ความพึงพอใจด้านคุณค่าและการนำไปใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนี้ที่พบว่า ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเองตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่นตาลโตนด

หลักสูตรชุมชนมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งผู้สอน เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดและสถานที่เรียนและฝึกปฏิบัติ ผู้เรียนเลือกภูมิปัญญาที่จะเรียนตามสภาพปัญหาและความต้องการอย่างแท้จริง สิ่งนี้เป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนด้วยภูมิปัญญาการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นหัวใจที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง (Thammalangka, 2012) โครงสร้างของหลักสูตรชุมชนเป็นหลักสูตรระยะสั้นที่จัดทำขึ้นสำหรับชุมชนตำบลห้วยกรด ซึ่งไม่ใช่หลักสูตรที่มีการปรับมาจากหลักสูตรแม่แบบ ผู้เรียนเลือกเรียนตามความต้องการ ใช้ระยะเวลาเรียนภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติไม่ต่ำกว่า 6 ชั่วโมงต่อหนึ่งองค์ความรู้ หากเรียนครบทุกองค์ความรู้ต้องใช้ระยะเวลาในการเรียน 48 ชั่วโมง สิ่งนี้สอดคล้องกับ Soopunyo, Ungsittipoonporn &

Athiratpanya (2012) และ Promata & Khamawattana (2016) ที่พบว่า หลักสูตรระยะสั้น เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพ เลือกเรียนตามสมรรถนะที่ตนมี โครงสร้างของหลักสูตรเป็นไปตามองค์ประกอบของหลักการพัฒนาหลักสูตร มีจุดมุ่งหมาย โครงสร้างเวลาเรียน กิจกรรม แผน สื่อ การวัดประเมิน จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เนื้อหาเป็นภูมิปัญญาในชุมชนที่เป็นผลผลิตจากงานวิจัยที่สามารถนำไปฝึกปฏิบัติจริงได้โดยมีครูภูมิปัญญาซึ่งเป็นวิทยาการท้องถิ่น อีกทั้งมีการประเมินวัดผลทั้งฝ่ายของผู้เรียนและฝ่ายของผู้สอน และเป็นไปตามมาตรฐานการพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นโดยสถานศึกษา (Office of the Vocational Education Commission, 2015)

ผู้สอน เป็นครูภูมิปัญญา ผู้ประกอบอาชีพตาลโตนดที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ มีหลักการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นการบอกเล่า สาธิต ลงมือปฏิบัติจริง เน้นฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพและใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ผ่านสื่อที่เป็นของจริง สื่อที่เป็นบุคคลและสื่อวัสดุอุปกรณ์ อีกทั้งยังมีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนดเป็นศูนย์ฝึกอาชีพด้วย ซึ่งสิ่งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Maliwong (2004) ที่พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรได้รับการสอนโดยครูภูมิปัญญาหรือผู้นำชุมชนที่เป็นวิทยากรฝึกอบรมเพื่อให้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากผู้เชี่ยวชาญและผ่านการฝึกปฏิบัติจริงผ่านการสาธิตจากวิทยากรท้องถิ่น

ผู้เรียน เลือกเรียนตามความต้องการ ความถนัดและความพอใจของตนเองตามองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดเฉพาะที่ตนถนัดหรือสนใจ การจัดการเรียนการสอนยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางซึ่งเป็นไปตามปรัชญา จิตวิทยาการเรียนรู้ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ที่มีการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกปฏิบัติ จึงถือว่ามีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับทฤษฎีที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการจัดการเรียนตามธรรมชาติของความรู้ของท้องถิ่นผ่านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนเลือกเรียนองค์ความรู้ภูมิปัญญาการขึ้นตาลโตนดและเก็บน้ำหวานจากตาลโตนดน้อยที่สุด ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาที่สำคัญที่ประสบปัญหาขาดการสืบทอด เมื่อสอบถามจากผู้สอน พบว่า ที่ผ่านมามีการฝึกอบรมการขึ้นตาลโตนดเพื่อเก็บน้ำหวาน ซึ่งผู้เรียนสามารถขึ้นต้นตาลโตนดแต่ไม่สามารถเก็บน้ำหวานจากช่อดอกตาลโตนดได้ เนื่องจากเป็นสมรรถนะเฉพาะที่ต้องผ่านการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

1.1 เทศบาลตำบลห้วยกรด สำนักงานเกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล ควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้น เพื่อถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดในการสร้างอาชีพให้แก่เกษตรกรและผู้ที่สนใจ โดยใช้เอกสารเล่มหลักสูตรชุมชนที่เป็นผลผลิตจากงานวิจัยเป็นสื่อในการเรียนรู้ รวมทั้งสนับสนุนศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงอนุรักษ์ตาลโตนดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านตาลโตนดและฝึกอาชีพตาลโตนด

1.2 โรงเรียนวัดจันทน์และโรงเรียนห้วยกรดวิทยา สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตำบลห้วยกรด (กศน.ห้วยกรด) ควรมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด

ให้แก่เยาวชนทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา โดยการนำเอกสารเล่มหลักสูตรชุมชนไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้เรียน

1.3 คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ควรจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการในการบริหารจัดการธุรกิจตาลโตนดชุมชน เพื่อให้ความรู้และฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการเขียนแผนบริหารธุรกิจ ระบบสหกรณ์ การทำบัญชี ต้นทุน กำไร รวมทั้งสร้างหรือแนะนำวิธีการจำหน่ายสินค้าทางออนไลน์ให้แก่ผู้ประกอบการตาลโตนด

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด สำหรับโรงเรียนในระดับประถมศึกษาหรือโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา

2.2 ควรมีการพัฒนาตัวแบบศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนดชุมชนห้วยกรด

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรชุมชน เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดสำหรับชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยมูลฐาน (Fundamental Fund) จากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดสำหรับชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นโครงการวิจัยที่ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม เพื่อพิทักษ์สิทธิของอาสาสมัคร เอกสารชี้แจงอาสาสมัครรวมทั้งแบบแสดงความยินยอมจากอาสาสมัครด้วย

เอกสารอ้างอิง

Chai Nat Provincial Agricultural Extension Office. (2021). *แนวทางการพัฒนาอัตลักษณ์พื้นถิ่นภูมิปัญญาชุมชน การแปรรูปน้ำตาลโตนด ตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท [Development guidance of local identity and community wisdom in a case of Palm Sugar processing at Huai Krot Subdistrict, Sankhaburi District, Chai Nat Province].* Chai Nat: Author. [In Thai]

Chuenka, R. and Supun, J. (2019). *Traditional knowledge in Chai Nat province for sustainable Tourism promotion and value creation of local products.* Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF.). [In Thai]

Chuaratanaphong, J. (1996). *การพัฒนาหลักสูตร:หลักการและแนวปฏิบัติ [Curriculum development: principles and practice].* Bangkok: Alien Press. [In Thai]

Juijang, W. (January 4, 2022). สัมภาษณ์ [Interview]. [In Thai]

Maliwong, K. (2004). *A study of local curriculum development by local community: A case study of Banloung Community School Sena District Phranakhon Si Ayutthaya. Master of Education inSupervision and Curriculum Development*. Chulalongkorn University, Thailand. [In Thai]

Nokkaew, J. (2021). Local wisdom of Thai palm sugar: Synthesis of knowledge from research. *T.L.A.Bulletin*, 65(1), 35-56. [In Thai]

Nokkaew, J. and Jirakajornjaritkul, C. (2021). *A study of palmyra palm as local wisdom for self-management community in Huai Krot Subdistrict, Sankhaburi District, Chai Nat Province: Progress research.* Bangkok: Research and Development Institute, Chandrakaserm Rajabhat University. [In Thai]

Office of the National Education Commission. (1999). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 [National Education Act B.E. 2542 (1999).]* Bangkok: Author. [In Thai]

Office of the Vocational Education Commission. (2015). *คู่มือการปฏิบัติงานโครงการฝึกอบรมหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นฐานสมรรถนะ [Education to Employment: E to E.].* Bangkok: Author. [In Thai]

Promata, S. and Khamawattana, P. (2016). Synthesis of theses on local curriculum development In Thailand. *Journal of Education Studies*, 44(2), 183-201. [In Thai]

Soopunyo, W., Ungsittipoonporn, V. and Athiratpanya, J. (2012). The development of community curriculum on rice for youths at Don-Tao-It village. In *The 9th KU KPS National Conference*. Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus. (pp. 1654-1663). December 6-7, 2012. Nakhon Pathom, Thailand. [In Thai]

Srisa-ard, B. (2011). *การวิจัยเบื้องต้น [Basic research]* (9th ed.). Bangkok: Suweeriyasan. [In Thai]

Thammalangka, S. (2012). *A Model of Community Strengthening Based on Local Wisdom Utilization in Chiangrai Province*. Doctor of Philosophy in Education and Social Development. Chiang Rai Rajabhat University. [In Thai]

Thatthong, K. (2007). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น [Curriculum development for local].* Nakhon Pathom: Phetkasem Printing Group. [In Thai]